

Oratòria i retòrica a la parla quotidiana

Quan preguntar és proposar

Quines coses fem amb les paraules? Què diem després de dir “hola”?, quan no sabem com continuar. Com presentem el nostre rostre davant els amics? O com representem les màscares de rol davant els “clients”? I com és que sabem escoltar i preveure els discursos dels altres?

Algú podrà pensar que si comencen amb tantes preguntes, potser no ens en sortirem del cercle voraç de la interrogació. Altres replicaran que parlar no és una activitat tan complexa o bé que hauríem d'entrar en qüestions més concretes per fer via vers realitats tangibles i més pràctiques.

Heus ací algunes objeccions prou raonables que es poden al·legar al nostre plantejament. És comprensible, però, que la nostra paraula busqui assimilar o rebatre aquests arguments, per a refermar la posició apuntada al preàmbul. Si parlem aquí de la parla és perquè ens interessa, si no excel·lir, sí al menys assolir-ne un ús satisfactori. A qui no el satisfà saber parlar en públic i expressar-se a consciència? Aquesta és una part de l'aspiració humana a l'eloqüència, a participar del poder persuasiu d'ella parla. Tanmateix, la primera perícia que cal dominar no és la de parlar sinó la d'escoltar, tot i que sabem que una capacitat demana l'altra i que la seva separació és irreal.

Paraula parlada

A l'ensenyament, per interès dels professors i per la llei educativa, cada vegada es dona més importància a les pràctiques orals. Cal saber expressar-se en el debat, l'exposició acadèmica, la descripció d'un fenomen, la narració d'uns fets o el maneig d'una entrevista. Aquest interès suposa una reposició de la llengua oral, davant la vella posició, en exclusiva, del binomi escriptura-lectura i, associadament, del registre formal.

És una idea prou acceptada que oralitat i escriptura poden representar, de fet, dues llengües diferents. Doncs bé, del que es tracta en els plans d'ensenyament d'ara és propiciar les capacitats orals. Sobre aquestes, però, cal dir que, en realitat, formen part de l'alfabetització i que són íntimament lligades a la lectura i escriptura. Altra volta, hem de reconèixer la natura circular, comunicativa, de les capacitats simbòliques de l'individu.

Escoltar millor

La tradició ens ha llegat un mètode, una disciplina per a desenvolupar la nostra oïda, per a saber escoltar els altres, per a esbrinar en el discurs els principis que poden plaure, commoure, convèncer l'oïdor. D'aquesta disciplina se'n diu retòrica i prové dels grecs, dels sofistes i d'Aristòtil, i de la tasca sistematitzadora dels romans, com ara Quintilià.

Tot i que ens separen prou segles, som hereus directes de la tradició retòrica, si bé és cert que per les aparences ningú no ho diria. El nostre temps no és una continuïtat del model de parla clàssica, ni els seus valors no són tampoc els imperants. No discutirem aquestes obvietats. Només afirmem que hi ha més afinitats que no sembla. Per dir-ho de

manera directa, les pràctiques culturals nostres prosperen dins el cau de la retòrica grega: l'ensenyament és una retòrica, ja que en sorgí el primer model educatiu general; fer justícia, tal com avui l'entendem, és un fruit retòric; el mateix direm de l'acció de debatre sobre alguna cosa; i parlar per la televisió, quan es vol fer de la parla un espectacle —com als *talk-show*— és una altra modalitat tradicional, la del discurs epidíctic.

Llegir els mestres

Cal un aclariment sobre la nostra remissió a la història. Recordar aquests punts no vol suggerir la conveniència de restaurar literalment un model, sinó senyalar que bona part del que sabem sobre la parla persuasiva i bona part de la nostra vida cultural estan dipositades en una llavor teorètica i de poder que és la retòrica.

Vol dir això que cal ensenyar retòrica?, vol dir que cal dictar Aristòtil? I tant que no! Vol dir que serà molt profitós conèixer i aplicar els principis que van descobrir els rêtors, com per exemple el de l'ordre i el de la composició persuasiva.

Ordre del programa

El principi de l'ordre ensenya un programa simple, però molt eficaç: quan la paraula brolla, ho fa seguint un procediment estricte. Es tracta del procediment de les operacions retòriques, les quals recorden l'organització fabril d'una cadena de muntatge. Primer cal rumiar quins arguments es vol comunicar (*inventio*), basant-se en esquemes previs o tòpics, que generalment orienten l'orador, no importa la matèria que sigui. Després ve l'articulació o *dispositio*, operació que consisteix en formar les parts del discurs. Així, es recomana fer una introducció o exordi, seguida d'un desenvolupament argumentatiu, per a cloure amb l'epíleg o peroració.

La tercera operació és l'elocució, la més lingüística, ja que es posa en paraules, en figures i estil, el contingut previst. Aquí entra la figura reina de l'expressió, la metàfora, i tots els altres recursos de “posar en paraules”. La quarta operació és la memòria; cal memoritzar esquemes, idees i recursos expressius, que seran aplicats segons la situació, amb dues exigències: aparença de facilitat i de sinceritat. Per fi, amb la darrera operació, actuem, fem acte de parla tota la preparació d'invenió, disposició, elocució i memòria, amb la circumstància d'afegir una declamació acurada i el decòrum personal escaient. En això s'inclou el que s'anomena comunicació no verbal i imatge.

“Vegeu la composició”

Passant al segon principi esmentat, el de la composició persuasiva, comprovem que hi ha una complementarietat respecte de la idea de l'ordre. Per composició podem entendre la fórmula qualitativa d'arguments abocats als discursos. Són arguments els sentiments suscitats i les raons exposades. I la tradició aconsella començar amb una part afectiva, la d'agradar, en la peça introductòria; la segueix la parts demostrativa o entimèmica (arguments de versemblança o possibilitat); i tanca i lliga el conjunt una part emotiva, novament, que serà igual o més intensa que la primera. En definitiva, el rêtor distingeix tres fronts de la persuasió que, combinades, fan del discurs un instrument d'influència i cooperació. Són les fonts referides al *jo*, al subjecte que parla; també a l'oïdor o *tu*; i, com a pont entre l'un i l'altre, la paraula o *això*, l'objecte

discursiu produït en comunicar. És al fórmula, la vella i magnífica fórmula del *jo-tu-això*, els detalls de la qual han de ser desenvolupats en un altre escrit.

Oratòria quotidiana

En aquest punt, voldríem impedir un lliscament del sentit de les nostres paraules. Parlem del discurs i això podria entendre's com la consideració exclusiva de l'art de parlar en públic. O de discurs i oratòria. Però no és aquesta la intenció del treball en retòrica, tot i que històricament ho havia estat. Discurs és tota producció lingüística, escrita o parlada, en públic o privadament, formal o col·loquial. I la retòrica cobreix tots aquests camps.

Més encara, la natura social de la parla, ara, ens porta a usos no tan públics o solemnes com es desprèn de l'oratòria clàssica. És per això que insistim en l'actualitat de les reflexions entorn a la parla. En quin sentit? En el sentit d'instrument que mostra i que maquilla, que presenta el rostre i la màscara, que són dues vessants de la nostra identitat. Del rostre en podem parlar en tant que comunicació existencial amb els amics, amb els propers. I, de màscara, amb les relacions socials, és a dir, amb aquelles persones amb qui mantenim primordialment uns jocs de rol professionals, cívics i de grup.

Teoria i pràctica al Col·legi de Doctors i Llicenciats

Fins aquí hem descrit algunes qüestions històriques i teòriques de l'art de la paraula. I així queda acomplert l'objectiu de presentar el rerafons que acompanya el nostre treball en els cursos sobre el discurs, que s'imparteix en el Col·legi de Doctors i Llicenciats. Són seminaris d'intercanvi i debat, en els quals el paper del ponent consisteix en apropar, de manera pràctica i reflexiva, aquell rerafons de la retòrica.

El seu propòsit ja ha estat dit. És el propòsit d'aprendre a escoltar millor, a freqüentar diversos registres de parla; a preveure els tords d'una entrevista, els matisos d'un discurs o la intenció d'unes manifestacions. També són un motiu per a la nostra consideració els usos corrents de la parla, aquells que busquen elogiar o censurar, convèncer o dissuadir, jugar o encisar tot fent espectacle.

Nota d'edició.- Aquest article presentava uns cursos nostres sobre comunicació al Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya. I va ser publicat en el butlletí d'aquest Col·legi aparegut el juliol de 1994.